

УДК 336.1:352.07

Крук О. М.

## ЯКІСНА ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ

На сучасному етапі розвитку важливими та актуальними постають питання пов'язані з визначенням фінансової стійкості місцевого бюджету з врахуванням бюджетного потенціалу території, тому що об'єктивна оцінка реальних та потенційних можливостей органів місцевого самоврядування дозволяє підвищити їх незалежності від бюджетів вищого рівня.

Дослідженню фінансової стійкості та стану рівноваги місцевих бюджетів присвячено значну кількість праць провідних науковців та вчених, серед яких: Панікін В. Є., Карпінський Б. А., Герасименко О., Нікіфорова Г. О., Рощупкіна В. В., Хубієв А. І., Гиляровська С. В., Халява С., Пантелєєв О., Коритько Т. Ю., Дороніна Т. В., Єдронон В. М., Поляк Г. Б., Печаткіна В. В., Перфілов В. А., Пікман Л., Балтина А. М., Волохіна В. А., Вахович І. М., Камінська І. М., Михайлів Г., Сабітова Н. М., Горбатенко Є. О., Гаскаров А. Р., Попова М. Ю., Джигалов С. О. та інші [1–11]. Але не дивлячись на те, що в науковій літературі все більше приділяється уваги даній проблемі, детальнішого дослідження потребують питання висвітлення сутності фінансової стійкості місцевих бюджетів. Залишаються ще не вирішені теоретичні та методологічні питання, щодо якісної оцінки фінансової стійкості місцевого бюджету.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні сутності фінансової стійкості місцевого бюджету, розробки та апробації методу якісної оцінки фінансового стану території за допомогою визначення рівня фінансової стійкості.

Фінансова стійкість місцевого бюджету це характеристика стабільності його фінансового стану, яка забезпечується високою часткою власних джерел в загальній сумі бюджетних коштів та ефективним їх використанням.

На основі аналізу досліджень багатьох російських та українських вчених, у яких сформульовано визначення поняття «фінансова стійкість місцевого бюджету» (табл. 1), можна виявити наступні чотири класифікаційних ознаки даної категорії:

– фінансова стійкість місцевого бюджету як здатність протистояти впливу внутрішніх і зовнішніх факторів (внутрішньому та зовнішньому середовищу).

Прихильниками даного напрямку є такі науковці, як: Панікін В. Є., Карпінський Б. А., Герасименко О., Нікіфорова Г. О., Рощупкіна В. В., Хубієв А. І. На їх погляд фінансова стійкість місцевого бюджету виражається у неохильності до коливань всієї сукупності грошових фондів і кожного фонду окремо і здатності протистояти впливу внутрішніх та зовнішніх факторів, що прагнуть вивести його з рівноваги та забезпечувати розвиток у довготривалій перспективі. У даному випадку поняття «фінансова стійкість місцевого бюджету» розглядається з точки зору бюджетного управління, основним завданням якого є визначення рамок і орієнтирів адаптивності до зовнішніх і внутрішніх чинників, але таке формулювання не враховує реальні можливості місцевих органів самоврядування для їх виконання. При вирішенні цього завдання необхідно враховувати наскільки місцевий бюджет незалежний від зовнішніх джерел фінансування, як змінюється рівень цієї незалежності, чи відповідає співвідношення доходної та видаткової частини завданням діяльності місцевих органів самоврядування.

– фінансова стійкість місцевого бюджету як стан збалансованості його доходів та видатків або перевищення доходів над видатками.

Під фінансовою стійкістю місцевого бюджету Гиляровська С. В., Халява С., Пантелєєв О., Коритько Т. Ю., Дороніна Т. В., Панікін В. Є., Рощупкіна В. В., Хубієв А. І., Єдронон В. М. розуміють збалансований соціально-економічний розвиток території, який забезпечується поліпшенням пропорцій формування доходних баз і видаткових повноважень бюджетів (збалансованістю доходів та видатків).

Таблиця 1

Дефініція поняття «фінансова стійкість місцевого бюджету» у вітчизняній літературі

Автор	Визначення
Поляк Г. Б. [1, с. 149]	Рівень стійкості місцевого бюджету визначається обсягом коштів, необхідних для забезпечення мінімальних бюджетних видатків.
Камінська І. М. [2, с. 4]	Фінансову стійкість регіону визначають як його здатність стабільно за рахунок внутрішніх фінансових ресурсів забезпечувати розвиток у довгостроковій перспективі, тобто бути платоспроможним за умови дотримання такого співвідношення між власними та позиковими фінансовими ресурсами, при якому за рахунок власних засобів вирішуються як давні, так і нові проблеми у забезпеченні розвитку.
Панікін В. Є. [3, с. 8] Рошупкіна В. В., Хубієва А. І. [4, с. 1]	Запропоновано трактування фінансової стійкості місцевого бюджету як фінансового стану, при якому забезпечується збалансованість доходів та видатків бюджету і здатність протистояти впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, а бюджет орієнтований на позитивну динаміку стабільного розвитку, ефективність та результативність використання бюджетних коштів.
Нікіфорова Г. О. [5, с. 6; 14]	Фінансова стійкість місцевого бюджету – це комплексне поняття, що відображає такий стан сукупності грошових фондів, при якому муніципальне утворення здатне стабільно розвиватися, зберігаючи свою фінансову безпеку в умовах додаткового рівня ризику. У самому загальному розумінні фінансова стійкість місцевого бюджету виражається в неохильності коливань всієї сукупності грошових фондів і кожного фонду окремо під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів.
Печаткіна В. В., Перфілов В. А. [6]	Фінансова стійкість місцевого бюджету характеризується таким станом економіки, при якому він здатний повністю розраховуватися за своїми зобов'язаннями, зберігаючи одночасно умови для ведення розширеного відтворення за рахунок власних ресурсів і послідовного поліпшення життєвого рівня населення.
Коритько Т. Ю. [7, с. 141]	Фінансову стійкість місцевого бюджету можна сформулювати як стан доходів і видатків бюджету, їх структура і динаміка, які забезпечують органам місцевої влади можливість повного, своєчасного і незалежного від інших бюджетних рівнів виконання своїх зобов'язань, сприяє збалансованому розвитку економіки і соціальної сфери.
Пікман Л. [8, с. 1]	У поняття стійкості закладається такий стан бюджету, при якому забезпечуються нормальне функціонування суб'єкта публічної влади, реалізація всіх закріплених за ним повноважень на основі повного і своєчасного фінансування передбачених у бюджеті видатків.
Балтина А. М., Волохіна В. А. [9, с. 94]	Під фінансовою стійкістю місцевого бюджету розуміється здатність бюджету (органів влади) повністю і своєчасно забезпечувати фінансування покладених на нього (них) зобов'язань, незалежно від рішень вищестоящих органів влади.
Михайлів Г. [10, с. 97]	Фінансова стійкість місцевого бюджету визначається як здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім негативним впливам на соціально-економічний розвиток шляхом дотримання такої структури джерел фінансування, яка забезпечуватиме стабільність розвитку у коротко- та довгостроковій перспективі
Гиляровська С. В. [11, с. 13–14]	Під фінансовою стійкістю місцевого бюджету розуміє сукупність якісних характеристик, що забезпечують поліпшення пропорцій формування доходних баз і видаткових повноважень бюджетів, використання видів бюджетних доходів та розподілу їх між рівнями бюджетної системи.

Запропоноване трактування фінансової стійкості місцевого бюджету як стану збалансованості його доходів та видатків або перевищення доходів над видатками не гарантує, що він був досягнутий незалежністю від зовнішніх джерел фінансування. Тобто для досягнення такого стану у складі доходної частини місцевого бюджету значну частку можуть становити офіційні трансферти, які являються зовнішнім джерелом формування доходів, що не свідчить про власну фінансову стійкість території та не можна трактувати однозначно як позитивну тенденцію.

– під фінансовою стійкістю місцевого бюджету розуміють його платоспроможність.

Такий підхід до розуміння сутності фінансової стійкості місцевого бюджету поділяють: Поляк Г. Б., Печаткіна В. В., Перфілов В. А., Пікман Л., Балтіна А. М., Волохіна В. А., розглядаючи зміст цього поняття як здатність своєчасно та повно розраховуватися за своїми зобов'язаннями. Але ж платоспроможність може бути досягнута за рахунок фінансової допомоги від бюджетів вищого рівня, що не свідчить про самостійність та незалежність місцевого бюджету.

– фінансова стійкість місцевого бюджету як фінансова можливість самостійно забезпечувати соціально-економічний розвиток території.

Такий підхід відстоюють Вахович І. М., Камінська І. М., Михайлів Г., Сабітова Н. М., Горбатенко Є. О., Гаскаров А. Р., Попова М. Ю., Джигалов С. О. та визначають фінансову стійкість місцевого бюджету як його здатність самостійно та стабільно фінансово забезпечувати соціально-економічний розвиток території незалежно від коштів вищого рівня.

Таким чином, погляди економістів на проблему визначення фінансової стійкості місцевого бюджету не є однозначними, але у підсумку, всі дослідники єдині в думці, що фінансова стійкість місцевого бюджету це такий його стан фінансових ресурсів, який гарантує і забезпечує сталість його економічного розвитку у перспективі.

Враховуючи підходи до існуючих тлумачень, під фінансовою стійкістю місцевого бюджету слід розуміти його платоспроможність з дотриманням умови збалансованості його доходів та видатків у довгостроковій перспективі, яка забезпечує органам місцевого самоврядування можливість самостійного, повного і своєчасного фінансування передбачених у бюджеті видатків за рахунок власних та закріплених бюджетних коштів та сприяє стабільному соціально-економічному розвитку території незалежно від коштів вищого рівня.

Узагальнюючим показником фінансової стійкості місцевого бюджету є надлишок або нестача джерел формування його доходної частини для покриття видаткових зобов'язань бюджету, який розраховується як різниця між величиною певного джерела формування та обсягом видатків. Для характеристики джерел формування доходної частини місцевого бюджету застосовується кілька показників, які відображають ступень охоплення різних видів джерел:

– наявність власних доходів ( $H_{ВД}$ ), що не враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів та перелік яких визначається статтею 69 Бюджетного кодексу України [12];

– наявність загальної величини не залучених джерел формування місцевих бюджетів ( $H_{НЗД}$ ), що дорівнює сумі закріплених доходів, які враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів та визначаються статтею 64 Бюджетного кодексу України [12] та власних доходів;

– показник загальної величини джерел формування місцевих доходів ( $H_{ЗД}$ ), який дорівнює сумі власних доходів, закріплених доходів та коштів, які були отримані від органів державного управління інших рівнів, із-за кордону, з недержавних джерел (обсяг офіційних трансфертів).

Рівень стійкості місцевого бюджету визначається обсягом фінансових ресурсів (бюджетних доходів), який є достатнім (необхідним) для забезпечення (покриття) бюджетних видатків:

$$ВБ = ВД + ЗД + ДД, \quad (1)$$

де  $BB$  – величина видаткових зобов'язання (видатків) місцевого бюджету за звітний період;

$ВД$  – обсяг власних доходів місцевого бюджету за звітний період;

$ЗД$  – обсяг закріплених доходів місцевого бюджету за звітний період;

$ОД$  – доходи (кошти), які були отримані місцевим бюджетом від органів державного управління інших рівнів, із-за кордону, з недержавних джерел за звітний період.

Показникам наявності джерел формування доходної частини місцевого бюджету відповідають показники забезпеченості джерелами покриття видаткових зобов'язань:

– надлишок (+) або нестача (–) власних доходів:

$$\pm H_{ВД} = H_{ВД} - BB ; \quad (2)$$

– надлишок (+) або нестача (–) загальної величини не залучених джерел формування місцевих бюджетів:

$$\pm H_{НЗД} = H_{НЗД} - BB ; \quad (3)$$

– надлишок (+) або нестача (–) загальної величини джерел формування місцевих доходів:

$$\pm H_{ЗД} = H_{ЗД} - BB . \quad (4)$$

Забезпеченість бюджетних видатків джерелами їх покриття (джерелами формування бюджетних доходів) дозволяє класифікувати фінансовий стан місцевого бюджету за ступенем його стійкості.

1. Абсолютна стійкість фінансового стану (абсолютна фінансова стійкість) характеризується достатністю (перевищенням) власних доходів місцевого бюджету для покриття його видаткових зобов'язань. При цьому спостерігається надлишок власних доходів або їх рівність величині видаткових зобов'язань місцевого бюджету.

2. Нормальна стійкість фінансового стану (нормальний фінансовий стан) характеризується тим, що покриття видаткових зобов'язань забезпечується за рахунок власних та закріплених доходів.

При абсолютній та нормальній стійкості фінансового стану місцевого бюджету спостерігається забезпечення високого рівня доходності бюджету та відсутність порушень платіжної дисципліни.

3. Нестійкий фінансовий стан (передкризовий фінансовий стан) характеризується ситуацією коли покриття видаткових зобов'язань місцевого бюджету забезпечується за рахунок власних доходів, закріплених доходів та інших джерел формування доходної частини місцевого бюджету (кошти, одержані від органів державного управління інших рівнів, із-за кордону, з недержавних джерел). У цьому випадку спостерігається тенденція порушення платіжної дисципліни платників податків, збоїв у надходженні грошових коштів, зниження доходності території.

4. Кризовий фінансовий стан (стан бюджетного дефіциту) характеризується нестачею загальної величини джерел формування доходної частини місцевого бюджету для покриття його видаткової частини (доходи бюджету не покривають його видатки).

Умови, за якими можна визначити тип фінансової стійкості місцевого бюджету узагальнено у табл. 2.

Фінансова стійкість місцевого бюджету може бути відновлена шляхом пошуку потенційно можливих додаткових джерел (резервів) наповнення його доходної частини, оптимізації їх структури, обґрунтованого зниження рівня видаткових зобов'язань.

Саме проведення оцінки власного бюджетного потенціалу місцевого бюджету надає змогу визначити обсяги потенційно можливих (неврахованих резервів) власних та закріплених надходжень бюджетних доходів за рахунок пошуку та залучення додаткових джерел їх формування.

Таблиця 2

## Визначення типу фінансової стійкості місцевого бюджету

Система умов	Фінансова стійкість			
	абсолютна	нормальна	нестійка	кризова
$+H_{ВД}$	$-H_{ВД}$	$-H_{ВД}$	$-H_{ВД}$	$-H_{ВД}$
$H_{ВД} \geq ВБ$	$+H_{НЗД}$	$-H_{НЗД}$	$-H_{НЗД}$	$-H_{НЗД}$
–	$H_{НЗД} \geq ВБ$	$+H_{ЗД}$	$-H_{ЗД}$	$-H_{ЗД}$
–	–	$H_{ЗД} \geq ВБ$	$H_{ЗД} < ВБ$	$H_{ЗД} < ВБ$

## ВИСНОВКИ

Поточна фінансова стійкість місцевого бюджету напряму залежить від структури джерел фінансування соціально-економічного розвитку регіону, а зокрема, від рівня фінансової допомоги бюджетів вищого рівня.

Фінансова стійкість місцевого бюджету може бути відновлена шляхом пошуку потенційно можливих додаткових джерел (резервів) наповнення його доходної частини (врахування структурних складових бюджетного потенціалу території), оптимізації їх структури, обґрунтованого зниження рівня видаткових зобов'язань.

Запропонована якісна оцінка фінансової стійкості місцевого бюджету дозволяє підвищити рівень самостійності місцевих органів самоврядування та приймати більш обґрунтовані управлінські рішення, спрямовані на соціально-економічний розвиток території.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бюджетная система России: учебник для вузов / Под ред. проф. Г. Б. Поляка. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – 550 с.
2. Камінська І. М. Діагностика фінансової стійкості регіонів України / І. М. Камінська // Економічні науки: збірник наукових праць. – Луцький національний технічний університет: Луцьк, 2008. – Випуск 5 (20). – Ч. 1. – Редкол.: відп. ред. д-ра екон. наук, професор З. В. Герасимчук. – 367 с. – (Серія «Облік і фінанси»).
3. Паникин В. Е. Финансовая устойчивость бюджета муниципального образования в России: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. эконом. наук: спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / В. Е. Паникин. – Волгоград, 2009. – 20 с.
4. Роцупкина В. В. Финансовая устойчивость как фактор стабильного социально-экономического развития муниципального бюджета [Электронный ресурс] / В. В. Роцупкина, А. И. Хубиева. – Режим доступа: <http://science.nestu.ru/conf/past/2010/xxxix/theses/economy/044.pdf/filedownload>.
5. Никифорова А. А. Факторы финансовой устойчивости и безопасности местного бюджета: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / А. А. Никифорова. – Волгоград, 2007. – 26 с.
6. Печаткин В. В. Финансовая устойчивость как ключевой элемент конкурентоспособности регионов [Электронный ресурс] / В. В. Печаткин, В. А. Перфилов. – Режим доступа: [http://isei-iii.communityhost.ru/thread/?thread\\_mid=769802754](http://isei-iii.communityhost.ru/thread/?thread_mid=769802754).
7. Коритько Т. Ю. Методи оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів / Т. Ю. Коритько // Економічний простір. – 2008. – № 12(1). – С. 140–145.
8. Пикман Л. Устойчивость бюджетов субъектов РФ: материалы IV Всероссийский конкурс [Электронный ресурс] / Л. Пикман. – Режим доступа: <http://bujet.ru/article/50159.php>.
9. Балтина А. М. Межбюджетные отношения в регионе: модели организации и регулирования: монография / А. М. Балтина, В. А. Волохина. – Оренбург: ОГУ, 2004. – 197 с.
10. Михайлів Г. Фінансова спроможність соціально-економічного розвитку регіональних суспільних систем / Г. Михайлів // Економічний аналіз. – 2010. – Випуск 7. – С. 97–99.
11. Гиляровская С. В. Бюджетная самостоятельность как фактор повышения финансовой устойчивости территорий: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. эконом. наук: спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / С. В. Гиляровская. – Саратов, 2007. – 20 с.
12. Бюджетный кодекс Украины. Закон Украины від 21.06.2001 № 2542-III / Міжбюджетна реформа в Україні 2001 року. – Офіц. вид. – К. : Парламентське вид-во, 2001. – 232 с. – (Бібліотека офіційних видань).

Стаття надійшла до редакції 02.11.2011 р.